

ČTVRTLETNÍK SEVEROČESKÉHO MUZEA V LIBERCI

Informační a programové periodikum. K dostání zdarma v síti informačních center a muzeí Libereckého kraje a Euroregionu Nisa. V nákladu 1500 ks vydává Severočeské muzeum v Liberci, příspěvková organizace, Masarykova ul. 11, 460 01 Liberec, <http://www.muzeumlb.cz>, muzeumlb@muzeumlb.cz, tel.: 485 246 111

Města ve městě: vznik a vývoj nemocničních areálů

Lubor Lacina

Nemocniční areály – tedy alespoň ty větší – můžeme s trochu nadsázkou označit jako „města ve městě“. Často mají rozměry menších městských čtvrtí, desítky budov a několik set nebo tisíc dočasných obyvatel. Krajské nebo okresní nemocnice zaujímají na mapách měst poměrně rozsáhlé prostory a těžko bychom hledali obdobné areály – snad kromě průmyslových a nákupních zón – které tak výrazně formují tvář měst a obcí. Tyto enklávy navíc často vznikaly už hluboko v devatenáctém století, kdy svět teprve začal získávat moderní tvář.

PŘÍKLAD Z JABLONCE N. NISOU

I když se dějiny každé nemocnice píšou trochu jinak, u většiny z nich lze nalézt podobné vývojové etapy. Do 19. století zpravidla ve městech existovaly pouze provizorní špitály, více sociální než zdravotní zařízení téměř bez vybavení a o pouhých pár lůžkách. Příkladem je Jablonec nad Nisou, kde najdeme podobný špitál od konce 18. století ve dřevěném domě ve středu města, v sousedství kostela svatě Anny. První skutečná nemocnice byla pro Jablonečany zřízena až v roce 1875 a jednalo se už o bytelnou zděnou stavbu přímo určenou

pro lékařské účely. I ona trpěla nedostatkem, neměla například dostatečně oddělené prostory pro pacienty s odlišnými diagnózami a hrozilo šíření infekcí, i tak ale sloužila každý rok stovekům lidí a měla na svou dobu slušnou úroveň. Doba ale postupovala dál, do města přibývalo čím dále více lidí a Jablonec akutně potřeboval nová lůžka a specializovaná oddělení.

Všechno se stihlo ještě v 19. století. Do roku 1893 vznikl na západním okraji města velkorysý areál s několika pavilony, například chirurgickým, infekčním nebo interním. Že tehdejší stavitelé uvažovali správným smě-

rem, o tom svědčí fakt, že soubor budov postavený před více než 120 lety jabloneckým pacientům sloužil vlastně až do sklonku 20. století, i když se průběžně modernizovalo a přistavovalo. Navíc nemocnice zahrnuje i budovy jinde ve městě – relativně blízko dětskou nemocnici a naopak značně vzdálenou porodnici. V osmdesátých letech se ale přece jen začala plánovat stavba nového areálu – pomýšelo se na jabloneckou lokalitu Dolina, kde by vznikla úplně nová nemocnice i s poliklinikou a veškerou potřebnou infrastrukturou. Z toho nakonec sešlo, stavět se ale přece jen začalo – v areálu staré nemocnice. V květnu 1990 prezident republiky Václav Havel symbolicky poklepal na základní kámen celého projektu a v dalších letech se postupně začaly obměňovat stávající budovy. V březnu 1994 byl zprovozněn klíčový chirurgicko-interní pavilon, do současnosti pak přibývalo dalších zhruba deset lékařských a provozních budov. Nutno dodat, že celý komplex jablonecké nemocnice je přes svoji rozsáhlost citlivě zakomponován do okolní zástavby a nemocní i zdraví Jablonečané v tomto koutě města žijí v naprosté symbióze.

NEJVĚTŠÍ V KRAJI

Nemocniční areály bývají většinou v relativně dobrém dosahu obyvatel, aby ale stály přímo v centru města, a navíc krajského, to je zřejmě reali-

Pokračování na straně 2

NA TITULNÍ STRANĚ: Architektonický návrh pro výstavbu areálu liberecké nemocnice (30. léta 20. století, SOKA Liberec)
 NAHOŘE: Pavilon očního oddělení tzv. Štěpánské nemocnice v Liberci (cca 1900, ze sbírek SM)
 DOLE: Pavilon chirurgických oborů liberecké nemocnice (cca polovina 20. století, ze sbírek SM)

Pokračování ze strany 1

tou jenom v Liberci. Zdejší nemocnice, která disponuje asi třemi desítkami pavilonů a dalších budov, byla založena již v roce 1848, tehdy pouze o jedné budově a dvou odděleních. Další stavby a pracoviště ale postupně přibývaly a na konci století už Liberec disponoval jedním z největších nemocničních areálů v Čechách.

Ze všech přístaveb a budov postavených do druhé světové války musíme

vyzdvihnout minimálně pavilon chirurgických oborů z 2. poloviny 30. let. Ve své době se jednalo o skutečně mimořádnou stavbu a dodnes je jednou z hlavních dominant nemocničního areálu – a to v původních stavebních záměrech byla dokonce druhá podobně velká budova namísto nejstaršího, tzv. „štěpánského“ traktu. Dobové výkresy kromě těchto dvou dominant čítají dalších téměř deset pavilonů s většinou tehdy potřebných oddělení.

Trochu neobvyklý byl a dodnes je růst nových nemocničních budov směrem „dovnitř“ – protože půdorys areálu v liberecké nemocnici nejde rozšiřovat (ze všech stran se na něj tlačí domy městského centra), začala houstnout síť budov v samotném areálu. Dnes tak krajskou nemocnici tvoří unikátní propletenec supermoderních pavilonů s vilovými budovami a vetšími domečky, mezi kterými se prolétá nadzemní tunel a ve výši

trůní obří heliport. A další oddělení se rozbíhají i mimo areál, do různých budov podél Husovy ulice. Liberecká nemocnice tak určitě patří mezi nejzajímavější v České republice.

RŮZNÉ OSUDY

A můžeme pokračovat v podobném duchu dál. Každá nemocnice píše své dějiny, které jsou trochu stejné a trochu jiné – Jilemnice například disponuje svým nemocničním areálem od roku 1934; byl postaven takřka jako „na zelené louce“ jako náhrada za daleko menší provoz v centru města, který už nebylo kam rozšiřovat. Specializovaná Nemocnice následné péče v Lomnici nad Popelkou pro změnu vznikla sloučením několika budov, které dříve sloužily sociální péči (jako sirotčinec a chorobinec). A do třetice, v České Lípě do osmdesátých let nemocnici tvořilo několik budov v různých částech města. Situaci uspokojivě vyřešila teprve výstavba nového komplexu při východním okraji města v letech 1976–1983.

KRÁSA FUNKCIONALISMU

Skutečnou perlou mezi nemocničními areály je dětská léčebna respiračních onemocnění ve Cvikově. Ta vznikla také v několika fázích, nejprve v letech 1908–1910 jako nepříliš rozsáhlý areál pod vrchem Kalvárie na okraji Cvikova. V jistém smyslu lze říct, že tato léčebna v německy hovořícím pohraničí byla zrcadlem podob-

Areál tzv. Štěpánské nemocnice na dobových pohlednicích (před r. 1918, ze sbírek SM)

ného sanatoria v česky hovořící Luži na Chrudimsku, důležitější ale je, že i tady na severu Čech ve prospěch těžce dýchajících dětí pracoval zdravý horský vzduch, klid okolních lesů a špičkové léčebné metody.

V letech 1930–1936 nastal pro cvikovskou léčebnu velký okamžik – byla celá přestavěna, respektive dobudována ve stylu tehdy módního funkcionalismu. Několik let před druhou světovou válkou se tak cvikovští

občané i pacienti mohli pyšnit jedním z nejkrásnějších areálů v Československu. Léčebný pavilon se vzdušnými prostory plnými světla, terasy pro venkovní terapie, nepřehlédnutelný vodojem nad areálem nebo vstupní pro-

stor, kterému vévodí plastika českého lva – to vše cvikovskou léčebnu zdobí i dnes a kromě zdravotnického zařízení je i zajímavým turistickým cílem pro návštěvníky Lužických hor.

Pokračování na straně 4

Unikátní heliport Krajské nemocnice Liberec

Ivan Rous | fotografie: archiv KNL

Stavbu určenou pro vrtulníky letecké záchranné služby nelze v areálu liberecké nemocnice přehlédnout. Ostatně po jejím dokončení ji nepřehlédli ani odborníci a v roce 2015 obdržela titul Stavba roku Libereckého kraje, cenu Ing. Dr. Štěpána Ješe.

Heliport, jehož investorem byla Krajská nemocnice Liberec, generálním projektantem společnost NIKODEM A PARTNER, s.r.o., a stavebníkem firma CL-EVANS s.r.o., je kruhová, samostatně stojící ocelová stavba 20 m vysoká. Tři šikmé sloupky o průměru 1,2 m nesou konečnou dosedací plochu, kterou tvoří betonová deska o průměru 25 m s obvodovým ochranným pásem z pororostů o šířce 2,5 m. Plocha heliportu je vynášena od konce sloupů svařovanou konstrukcí složenou ze soustavy přírodních nosníků z válcovaných profilů a trub. Toto podloží betonové desky vytváří technické podlaží pro umístění potřebných rozvodů technického vybavení. Ve výšce zhruba pěti metrů nad úrovní středu parku se nachází zavětrování celé konstrukce, které je využito k vytvoření volně přístupné pochozí plošiny, dosažitelné po veřejném kovovém trojramenném schodišti, a kterou je možno v budoucnu spojit lávkou s terasou stravovacího objektu. Schodiště navazuje na systém cest parku. Na půdorysně kruhovou konstrukci heliportu navazuje lávka spojující přistávací plochu s pavilonem A. Lávka je podepřena dvěma protnutými žebřinový-

mi nosníky, které prakticky zamezují přenosu hmotnosti lávky na budovu a svým pojetím zároveň podtrhují dynamičnost stavby. Přistávací plocha je pro zimní období vytápěna a vybavení konstrukce umožňuje přijímat vrtulníky záchranné služby i v nočních hodinách.

Stavba samotná by měla patřit do kategorie dopravních staveb, ale svojí téměř věžovitou strukturou i pocitovou dynamikou se vymyká v Libe-

reckém kraji realizovaným leteckým přístavům. Tento připomíná spíše konstrukce ropných plošin nebo stavby ve světových velkoměstech. Zároveň je i pojetím s budoucností. V době dokončení, v roce 2014, se ve světě uvažovalo o osobní letecké přepravě pomocí dronů, ve stejnou dobu bylo rozhodnuto o začátku sériové produkce létajícího automobilu slovenské firmy. Dnes, tedy v roce 2019, již existují drony jako osobní

taxi a existuje nepřeberné množství létajících prostředků jak vystřižených ze sci-fi komiksů. Heliport Krajské nemocnice Liberec vznikl na počátku zcela nové éry osobní dopravy s kolovým startem. Nevíme, jak rychle nové dopravní prostředky nastoupí, nevíme, jak změní společnost, ale heliport bude jednou stejně významnou regionální památkou, jako je první automobilová garáž barona Liebiega nebo jádro libereckého nádraží. ■

Od výročí k modernizaci liberecké nemocnice

Luděk Lukuvka | fotografie: archiv KÚ LK

Ve vestibulu Krajského úřadu Libereckého kraje se od 5. do 30. listopadu loňského roku konala výstava „100 let v bílém plášti“. Kurátoři PhDr. Lubor Lacina s Mgr. Blankou Ptáčkovou připravili v rámci oslav stého výročí vzniku republiky expozici o zdravotnictví v našem regionu.

Téma, kterému se výstavní prezentace spíše vyhýbají, zaujalo nejen rozsahem, ale i povedeným zpracováním. Složitě období počínajícího rozvoje péče o zdraví na příkladech lazaretů z konce první světové války, epidemií španělské chřipky až po síť zdravotních služeb v současné době mohl zhlédnout návštěvník v ucelené prezentaci výstavních panelů a dobových exponátů. Minulost i současnost zdravotnických zařízení byla popsána v krátkých historických exkurzích na příkladu prvotních malých špitálů až po současné moderní nemocniční komplexy.

Kromě obou kurátorů na koncepci výstavy významně spolupracovali MUDr. Přemysl Sobotka, PhDr. Alena Riegerová a Ing. Nada Veselá.

S prvně jmenovaným jsme také vedli rozhovor týkající se budoucnosti liberecké nemocnice. Její dlouho očekávaná modernizace dotýkající se výrazně centra Liberce je jedním z hlavních témat, které si vzal náměstek hejtmana pro zdravotnictví za své.

Co všechno zahrnuje Centrum urgentní medicíny a v čem tkví modernizace stávající nemocnice?

Je třeba říct, že liberecká nemocnice je svou funkcí fakultní nemocnicí, tedy s tou největší péčí, včetně onkologie nebo traumatologie. Všechny obory se samozřejmě rozvíjí, a proto je potřeba postavit novou budovu, kde

NAHOŘE: Vernisáž výstavy „Sto let v bílém plášti“ 5. 11. 2018, zleva Lubor Lacina, Přemysl Sobotka, Alena Riegerová, Martin Půta
DOLE: Vizualizace pavilonu urgentní medicíny a parkovacího domu v areálu Krajské nemocnice Liberec

bude soustředěn urgentní příjem. Původní odhad byl, že se spojí akcionáři, včetně nemocnice, abychom se dostali na částku 1,4 miliardy. Posléze jsme se ale dostali, i se stavbou parkovacího domu, který mělo původně finančně zajistit město Liberec, na 2 miliardy. V současnosti se jedná o to, která banka poskytne dostatečný úvěr. Je třeba dodat, že bez tohoto centra bychom byli na úrovni okresní nemocnice.

Na čem vlastně skončil kdysi avizovaný projekt nemocnice, který byl dokonce rozestavěn za sídlištěm Kunratická?

To byla 90. léta. V investičním plánu tehdy šlo také o Centrum urgentní medicíny, na které by se postupně

nabalovaly další medicínské obory. Na rozdíl od tehdejšího ředitele jsem na tento projekt měl jiný názor a navíc došly státní peníze. Tehdy byla rozestavěná nemocnice v Jablonci nad Nisou, proto jsem to považoval za nadbytečné a rozporoval jsem to. Nemocniční areál v Liberci, tak jak je situován v centru města, má komplexní péči o pacienty rozvíjet na jednom místě.

Kde bude avizovaný parkovací dům a na kolik aut bude dimenzován?

Parkovací dům je dimenzován na cca 280 míst a vzhledem k tomu, jaká je situace s parkováním ve městě, je to naprostá nutnost jak pro pacienty, tak i pro personál. Jen škoda, že jej město Liberec nebude financovat.

Ve hře je i bourání domů v Kristiánově ulici. Ta je součástí památkové zóny, je nutné je opravdu bourat?

Bez zbourání této řady domů by takto dimenzovaný pavilon s parkovacím domem nešel postavit. Zároveň se zbourá stará interna z doby Marie Terezie. Už v roce 1969, na základě znaleckých posudků o havarijním stavu této budovy, se mělo bourat. Nakonec ale tento pavilon nezbourali, ale postavili novou internu. Nicméně ačkoliv ctím památkáře, tak v případě oněch domů v Kristiánově ulici bych neváhal. Funkčnost té ulice je nulová, parkovací dům v podstatě bude hranicí nemocničního areálu.

Původní nemocnice je roztržštěná do 38 objektů, které tvoří unikátní mix vilové a moderní architektury. Nyní se celkem logicky centralizuje. Co bude v těch původních 38 objektech?

Tento pavilon, který se bude stavět, je už rozdělen na příslušné obory, jako jsou urgentní příjem, vyšetřovací linka, kde bude rentgen, laboratoř atd., dále operativní, ARO a další. V Liberci je nemocnice sice roztržštěná, což je historicky dané, ale některé pavilony jsou už propojené mostním tunelem apod. Také se uvažovalo, že se heliport přesune na střechu nové budovy. Naštěstí se mi podařilo přesvědčit zainteresované osoby, že se postaví lávka ze stávajícího heliportu do nové budovy. Původní nápad s heliportem na střeše nové budovy by ji prodražil zpevněnou konstrukcí a dalšími stavebními komplikacemi, takže pevně doufám, že tato unikátní technická stavba heliportu

tu zůstane. Co se týká starších budov, tak v pavilonu interních oborů, nejvyšší panelové budově areálu, samozřejmě stávající obory zůstanou.

Je v rámci stavby takto velké a moderního centra místo ještě na klidové zóny a zeleň?

Uvnitř libereckého areálu je relativně dost zeleně. Jsme ale přeci jen ve zdravotnictví a současný trend v medicíně je spíše rychle léčit a následně poslat pacienta na doléčení jinde. K tomu je nutná i spolupráce s dalšími nemocnicemi v kraji.

Liberecká nemocnice je svého druhu město ve městě, prošla různými úpravami, tohle je asi největší přestavba. Bude stačit kapacitně Liberci i do budoucna?

Jsme teprve v první etapě, pak by měla přijít druhá. V té nás čeká oprava interny (panelákový monolit) a ta se bude muset napojit na nový nemocniční komplex. Realizovat to musíme a je teď vcelku jasné, že financování zůstane pravděpodobně už jen na nás i přesto, že když tu projížděl premiér Babiš, tak slíbil miliardu na druhou etapu. V každém pří-

padě je nutné celý areál kompletně dokončit.

Jakým způsobem bude nemocnice financována?

Ze státního rozpočtu nepříjde nic. Jde o dohodu tří akcionářů, tedy Libereckého kraje, měst Liberce a Turnova a nemocnice, že celou stavbu zafinancují. Každý má svůj podíl, v hrubém přehledu je to tak, že Liberecký kraj má 75 %, Liberec 15 %, Turnov 10 %. Každoroční příspěvek se rozpočítal na dobu 20 let, což v součtu byla částka 1 400 000 000 Kč. V této

chvíli jsme ale na dvou miliardách, takže se bude muset úvěrovat. Mluvíme zde o financování bez státního příspěvku, což si myslím, že je v naší republice systémově špatně. České zdravotnictví žije de facto jen z pojišťoven, musejí se tedy starat akcionáři, podpora státu je nulová. Bohužel není ani šance dosáhnout na evropské finance. Dotace z EU jsou určeny a čerpány jiným směrem. Stavět by se mělo začít příští rok a dostavba je určena na rok 2023. Pevně věřím, že to zvládneme a pacienti i personál budou spokojeni. ■

Demolice domů v Kristiánově ulici

Alena Řičáňková (historička architektury) | fotografie: Luděk Lukuvka

V roce 2015 jsme měli možnost seznámit se s tzv. Malým generelem modernizace Krajské nemocnice Liberec, který zahrnoval odstranění stávajícího zdravotnického areálu a jeho náhradu komplexem propojených novostaveb. Analýzu možného dopadu daného projektu na prostředí libereckého centra tehdy předložil na webu [Liberec: Reichenberg.net](http://Liberec.Reichenberg.net) Jaroslav Zeman.

V roce 2018 byl zveřejněn záměr celkové modernizace. Došlo k vypsání architektonické soutěže, přičemž vítězným návrhem se stal projekt architekta Jiřího Bučka z ateliéru Sial, zahrnující i parkovací dům, plánovaný ve spodní části nemocnice.

Liberecký kraj podal žádost o demolici prvních čtyř objektů v Kristiánově ulici, návrh byl schválen a domy se budou bourat. Vzhledem k avizované stavbě parkovacího domu je odstranění domů v Kristiánově ulici sice logickým vyústěním, ale zároveň znamená zcela zřejmé vykročení směrem k postupné likvidaci současné podoby liberecké nemocnice.

Smyslem následujících řádků není ani tak hodnocení vhodnosti či nevhodnosti celkové koncepce modernizace nemocnice, jako spíše představení konkrétních domů, které mají nevratně zaniknout a které zároveň představují významný střípek v barvitě mozaice rozmanité architektonické struktury stávajícího areálu.

Jedná se o čtveřici domů podél západní fronty Kristiánovy ulice, jež tvoří spojnicí mezi Husovou a Jablonečkou. Dva z nich donedávna sloužily jako administrativní zázemí nemocnice, v dalším byly nájemní byty a v posledním, na rohu Husovy a Kristiánovy ulice, sídlil autodílna.

Je zcela na místě připomenout, že uvedené domy (kromě objektu autodílny) reprezentují vůbec nejstarší zástavbu této části města. Z plánů dochovaných v městském stavebním archivu můžeme vyčíst, že stavby vznikaly postupně na přelomu

30. a 40. let 19. století. Reprezentují tak zcela zásadní doklad urbanistického vývoje lokality, z níž lze, přes stavební úpravy pozdějších let, dodnes jasně vnímat téměř dvě stě let starý městotvorný koncept.

Domy fungovaly jako jedno z křídel budoucího uceleného bloku, kterému směrem do centra dominoval tzv. Dům klavírů. Tehdy Kristiánova zároveň lemovala hranici městské zástavby, neboť navazující rozšiřování Liberce směrem do svahu Husovy ulice započalo až v druhé polovině 19. století.

Zástavba podél Kristiánovy ulice na první pohled nepůsobí utěšeným dojmem, při bližším pohledu ovšem oko pozorného kolemjdoucího objeví zajímavé detaily.

Tak například fasáda domu č. 14 sice díky dlouhodobému zanedbání opadáva až na odhalené zdivo, nicméně dochovaný dekor ze 70. let 19. století svou bohatostí a zdobností předznamenává velkolepá historizující průčelí městských činžovních domů závěru téhož století. Původně patrový dům byl právě v 70. letech o pat-

ro navýšen a doplněn ornamentálním antikizujícím dekorem.

Vedlejší domy č. 13 a č. 497 ve svém půdorysném a hmotovém řešení dokládají originální podobu z přelomu 30. a 40. let 19. století. Podélné patrové objekty s elementárními pojaty fasádami člení hladké římsy a okenní šambrány. Symetrické pojetí se vstupy na střední ose, tak jak je zakresleno i v původních plánech, ve zjednodušené formě přirozeně navazovalo na podobu libereckých klasicistních domů závěru 18. století, které známe například z liberecké čtvrti Kristiánov v okolí náměstí Českých bratří.

V interiéru nás překvapí sloupová vstupní chodba s klenutým schodištěm v č. 497. Elegantní siluety toskánských sloupů vynášejí klenební pasy a i přes jejich drobné měřítko můžeme jejich stylovou inspiraci hledat především v zámecké architektuře s reprezentativními sloupovými schodišti.

Vedle trojice nejstarších domů v ulici spadá do demoličního záměru i stávající autodílna č. 444. Objekt vznikl na počátku 20. století jako skla-

dovací zázemí libereckého obchodníka Appelta. V patře fungoval sklad zboží a v přízemí ustájení koní, kteří tahali povozy při jeho rozvozu.

K zajímavým dokladům příznaků dobových proměn patřilo zřízení podzemní benzínové nádrže s čerpadlem ve 30. letech, kdy koňskou sílu s definitivní platností nahradily automobily, které vlastně úzce souvisí i se současným využitím.

Vedle rušného Šaldova náměstí a navazující frekventované Husovy ulice představuje Kristiánova tišší zákoutí lemované autenticky dochovanými stavbami, jejichž odstranění bude představovat nevratný zánik historických urbanistických vazeb a architektonických kvalit městského centra.

Existence moderního a funkčního zdravotnického zařízení je v krajském městě jistě nutností, otázkou ovšem zůstává, za jakou cenu vznikne právě zde. Snad by mělo smysl zvolit jinou lokalitu, v níž by se mohla potřebná novostavba uplatnit, aniž by zároveň vyžadovala likvidaci historických a architektonických souvislostí. ■

Výstava Rok republiky v Hodkovicích nad Mohelkou

Nada Burianová (Městský úřad Hodkovice nad Mohelkou) | fotografie: archiv autora

NAHOŘE: Sochy legionářů podle Otto Gutfreunda ze sbírek SM
DOLE: Vernisáž výstavy „Rok republiky“ na hodkovické radnici 14. 9. 2018

V září letošního roku se konaly tradiční městské „Hodkovické slavnosti“. Tak jako v mnoha jiných městech se nesly v duchu stého výročí vzniku Českoslo-

venské republiky. Kromě kulturního programu na náměstí jsme se letos rozhodli zpestřit slavnosti výstavou k danému tématu.

Při úklidu radniční půdy byly nalezeny různé předměty a dokumenty i z dob první republiky, základ pro výstavu tedy tvořila vlastní „sbírka“. Velkou inspiraci jsme však našli na výstavě „ROK REPUBLIKY“ Severočeského muzea v prostorách Krajského úřadu Libereckého kraje. Díky vstřícnosti a ochotě pana ředitele Jiřího Křížka mohla být část této výstavy převezena právě do Hodkovic nad Mohelkou. Velmi jsme uvítali, že můžeme tuto zajímavou výstavu přiblížit našim občanům, především starší generaci, která nemá možnost jet se podívat do jiného města.

Ve čtyřech vitrinách byly vystaveny historické předměty jako například originál dopisu Tomáše Garrigua Masaryka z roku 1934 nebo dvě sochy legionářů, jejichž autorem je jeden ze zakladatelů moderního českého sochařství Otto Gutfreund.

Město Hodkovice nad Mohelkou vzdalo hold prvnímu prezidentovi již v minulosti umístěním památníku T. G. Masaryka na náměstí. Historie pomníku je však velmi pohnutá. Slavnostní odhalení pomníku bylo připravováno na jaro 1938 a stalo se mohutnou manifestací proti německé rozpínavosti. Bohužel vlivem předválečných událostí skončil památník na-

konec v depozitáři libereckého muzea, kam byl po odstranění z náměstí tajně převezen. V muzeu byl uskladněn plných 14 let. Díky snahám a houževnatosti hodkovických občanů se ale nakonec v roce 1990 na náměstí vrátil. V průběhu slavností proto mohli všichni „hodkováci“ znovu a s veškerou pokorou uctít památku prvního prezidenta T. G. Masaryka.

Výstava k „roku republiky“ proto byla vítaným doplněním a vzbudila velký zájem. Zahájení proběhlo již v pátek 14. září 2018 a návštěvníci si ji mohli prohlédnout až do 16. října 2018. V průběhu městských slavností navštívilo výstavu více než 250 zájemců, v dalších dnech si výstavu nenechali ujít jak žáci základní školy s pedagogickým doprovodem, tak i široká veřejnost. Celkovou návštěvnost odhadujeme na přibližně 300 osob.

Považujeme za důležité připomenout si historické události, zvláště u nás v pohraničí. Je naším úkolem přivést i mladší generaci k našim dějinám, proto jsme v rámci navázané spolupráce se Severočeským muzeem představili od 18. prosince 2018 do 11. ledna 2019 v prostorách hodkovického městského úřadu také stejnojmennou putovní panelovou výstavu. ■

Funkcionalistická elegance cvikovské léčebny

podle původní studie Petry Šternové (Fontes Nissae, 2016/2) zpracoval Luděk Lukuvka | fotografie: Michael Čtveráček

Hornatá oblast severních Čech se kromě turistiky a rekreace stala zajímavou také pro vznik léčebných a ozdravných zařízení. Výjimečný komplex staveb vznikl ve Cvikově v letech 1908–1910, kdy zde byla postavena dětská tuberkulózní léčebna.

Stavba vznikla z podnětu Německého zemského spolku pro plicně nemocné v Čechách. Vypracováním plánové dokumentace byl pověřen čerstvě jmenovaný profesor Německé vysoké školy technické v Praze Karl Jaray.

Léčebný pavilon byl třípatrovou podsklepenou budovou postavenou na nepravidelném půdorysu, který zastřešovala atypická zaoblená sedlová střecha. Z architektonického hlediska je Jarayova realizace unikátní tím, že k její stavbě byl využit litý beton. To, co se jeví z hlediska dějin architektury a stavitelství jako objevné a hodnotné, nepřineslo však z hlediska praktického využití kladný ohlas, o čemž nás informuje záznam v kronice: „V r. 1910 počalo se stavbou, na níž prof. Jaray vyzkoušel svůj betonový způsob, který se později neosvědčil, protože zdi do sebe přijímaly a propouštěly veškerou vlhkost.“

Po roce 1918 převzala odpovědnost za boj proti tuberkulóze Československá republika. O rozšíření cvikovské dětské léčebny bylo rozhodnuto v roce 1929.

Vypracováním projektu na výstavbu nového léčebného areálu byl pověřen zaměstnanec zemského úřadu Karel Tymich a stavební práce na něm probíhaly mezi lety 1930 a 1936. Ze státního rozpočtu bylo na stavbu uvolněno šest milionů korun.

Areál zahrnoval objekty starší léčebny, tj. léčebný pavilon (v současné době čp. 517, pavilon B, slouží jako bytový dům) a administrativní budovu (dnes čp. 497, pavilon G), nově byl postaven léčebný pavilon (nyní čp. 531, pavilon A), administrativní a hospodářská budova (v současnosti čp. 529, pavilon E), pozorovací oddělení (nynější pavilon C), infekční pavilon (dnes čp. 534, pavilon D), vrátnice s transformační stanicí (nyní čp. 534, pavilon F), stanice na čištění odpadních vod (byla nahrazena novou výstavbou), čerpací stanice (v současnosti nevyužitá, chátrající v blízkosti nové stavby pavilonu K), vodárna (nyní pavilon J) a dílny (demolované). Na začátku 60. let 20. století byla po-

Pokračování na straně 10

NAHOŘE: Nejstarší objekt léčebny ve Cvikově, architekt Karl Jaray, realizace 1908–1910
DOLE: Nový léčebný pavilon z roku 1936, architekt Karel Tymich

Pokračování ze strany 9

stavěna nová kotelná (v současné době pavilon H).

První stavbou areálu byla nová „administrativně hospodářská budova“. Jedná se o podsklepenou patrovou stavbu s částečným druhým patrem v převýšené centrální části, kterou charakterizuje výrazné hmotové členění kubických forem. V budově se nacházelo nejen administrativní zázemí správy léčebny a zdravotníků, ale také kuchyně s jídelnou pro personál a byty. Léčebný pavilon vznikl v letech 1931–1933. Projekt Karla Tymicha byl dimenzován pro sto dvacet dětí. Konstrukčně se jednalo o skeletovou železobetonovou stavbu s výplněmi z „isostonového zdiva“, která byla postavena na obdélném půdorysu. Součástí areálu byla také čistící stanice zkolaudovaná v roce 1936.

Léčebný areál doplnil infekční pavilon a pozorovací oddělení. Jedná se o přízemní objekty s rovnou střechou a stejnou orientací.

Vrátnice byla vystavěna v jižní části areálu léčebny při jeho hlavním vstupu. Jedná se o drobný, patrový a částečně podsklepený objekt s rovnou střechou na čtvercovém půdorysu s cylindrickým schodišťovým rizalitem.

V rámci výstavby nových objektů sanatoria došlo také na úpravu starého léčebného pavilonu.

Areál léčebného ústavu měl vybudovanou vlastní kanalizaci ústící do čistící stanice, součástí byla i čerpací stanice mezi starým a novým léčebným pavilonem.

Cvikovská léčebna splňovala veškerá kritéria, která byla ve třicátých letech 20. století na stavbu moderních tuberkulózních sanatorií klade. Nejen po funkční, ale i po vizuální stránce se Karlu Tymichovi podařilo vytvořit unikátní areál elegantních forem a tvarů vycházející z funkcionalismu. I přes různorodost jednotlivých objektů bylo užitím sjednocujících detailů, např. v podobě zaobleného zakončení trubkových zábradlí či výplně polí plotu a zábradlí balkonů, dosaženo jednotného architektonického vyznění celku.

Po architektonické stránce je nejhodnotnější budovou léčebný pavilon, který charakterizuje dynamický výraz jeho funkce. V tomto ohledu je svým spíše konstruktivistickým charakterem výjimkou mezi obdobnými stavbami, pro které jsou vlastní zejména čistě funkcionalistické klidné formy. Léčebný pavilon lze považovat za jednu z nejhodnotnějších Tymichových realizací. Rozdělení areálu do samostatných pavilonů se také vymykalo dobovým zvyklostem, oddělení bývala většinou soustředěna do traktů jednoho objektu. To, že stát dokázal uvolnit v době na-

stupující světové krize finanční prostředky na stavbu a provoz sanatorií v takovém rozsahu a takové architektonické kvalitě, je obdivuhodné. Státní zakázky léčebných ústavů dostávali většinou na základě soutěží čeští architekti. Není tedy překvapením, že funkcionalistické formy u nich převažují, a to i na území s převahou německy mluvícího obyvatelstva, čehož je cvikovské sanatorium příkladem.

Areál dětské léčebny se dochoval v poměrně autentické podobě, avšak mnohé konstrukce a prvky jsou na pokraji životnosti a jeho celkovou rekonstrukci bude nutné v blízké budoucnosti řešit.

Dílkčí stavební úpravy a opravy vynucené provozem již probíhají více-méně živelně. Léčebna není památkově chráněna, i když parametry na kulturní památku splňuje, a její prohlášení Ministerstvem kultury, pokud to bude i vlastníkovo přání, je reálné.

Památková ochrana však nezaručí automatické získání potřebných prostředků k obnově. To, co může zajistit, je dohled nad tím, aby architektonické hodnoty, které léčebna má, byly zachovány i do budoucnosti. Citlivá rekonstrukce bez památkového dohledu je sice také možná, ale vyžaduje zkušeného architekta, který pochopí a bude respektovat hodnoty původního architektonického řešení.

DALŠÍ OSUDY LÉČEBNY

Po uzavření mnichovské dohody a připojení Sudet k Německé říši byl převažující český personál léčebny nucen na začátku října 1938 zařízení narychlo opustit – stejně tak musely učinit i české děti. Všichni byli evakuováni do ústavu pro choromyslné v Kosmonosích, později přebývali v léčebně v Luži. Stejně jako ostatní český majetek v Sudetech připadla i dětská léčebna Říši, a to včetně vybavení.

Roku 1944 došlo ke zrušení léčebny, pacienti byli převezeni do Německého Jablonného a vznikl zde vojenský lazaret. Na začátku roku 1945 byli němečtí ranění odvezeni do bavorských lazaretů, a to včetně ústavního zařízení a vybavení, a do léčebny byli umístěni vlasovci.

Po válce se do vydrancovaného léčebného ústavu opět vrátili dětské pacienti. V říjnu roku 1945 léčebnu navštívili zástupci humanitární pomoci ze Švýcarska, kteří ji vyhodnotili jako ústav vhodný pro poskytnutí pomoci a do roka ji vybavili vším potřebným včetně lůžek, prádla, léčiv a dalších nezbytností. Poválečný nedostatek také zmírnil dary krajanů.

V 60. letech 20. století se díky plošnému zavedení očkování a aplikováním účinných léků podařilo boj s tuberkulózou vyhrát. Od té doby se dětská léčebna zaměřuje obecně na léčbu respiračních nemocí. ■

Lázeňství na Liberecku – rekreace dob minulých

Lubor Lacina

Jedněmi z mála zdravotnických zařízení, do kterých se lidé obvykle těší, jsou lázně. Pobytu v nablýskaných areálech plných laviček, kaváren, kolonád a svátečně ustrojených lidí zůstávají ve vzpomínkách pacientů celý život, i když se tam jeli v první řadě léčit po těžkých operacích nebo s nepříjemnými zdravotními potížemi. Náš kraj nepatří mezi nejtýpčtější lázeňské oblasti a známější zařízení tohoto druhu máme v kraji pod Ještědem vlastně jen dvě – Lázně Libverda a Lázně Kundratice. Byly však doby, kdy alespoň nějaké menší lázeňské zařízení bylo součástí celé řady měst a obcí.

PROTI PROUDU NISY

Vratislavice nad Nisou se v průběhu 19. století profilovaly především jako průmyslové centrum, v roce 1862 však byl při tamější bělírňě látek objeven minerální pramen. Ten se ukázal být velmi užitečný – nejen že působil blahodárným účinkem a splňoval parametry lázeňské minerální vody, ale stal se také zdrojem příjmů. Majitel pozemku, kde se pramen objevil, využil příležitosti a brzy založil malé lázně.

Balneologické dějiny Vratislavic si nebudeme vyprávět do podrobností, určitě však zmíníme, že na konci 19. století již na břehu Nisy fungoval malý, ale výstavný areál, kde nechýběla secesní dřevěná kolonáda nebo stáčírna minerální vody stylizovaná jako lázeňský zámek.

Tato budova je známa i dnešním Liberečanům, i když jen jako smutné

NAHOŘE: Současný stav bývalého lázeňského areálu ve Vratislavicích nad Nisou (foto L. Lacina)

DOLE: Odpočinek v parku lázeňského areálu v Jabloneckých Pasekách (foto F. Simm, cca 1900, SOkA Jablonec nad Nisou)

torzo u silnice do Jablonce nad Nisou. Lázně samotné zanikly už před druhou světovou válkou, stáčení minerální vody ale přetrvalo až do přelomu tisíciletí. Vratislavická minerálka se distribuovala do široka daleka, v různých dobách pod různými názvy – za císařských časů jako Rudolfův pramen, po roce 1918 pod značkou Weberovka, v našich časech jsme ji pak pili jako Vratislavickou kyselku.

Stejně populární jako vratislavické lázně bylo ve své době sanatorium v Pasekách u Jablonce nad Nisou. I zde byly využívány minerální prameny a v kopci nad údolím Nisy vyrostl reprezentativní areál srovnatelný s mnohem slavnější konkurencí. V roce 1899 sanatorium převzal dr. Georg Glettler a tehdy se začala psát nejzářivější pasecká historie – kolem sanatoria vyrostl překrásný lázeňský park s lesními

cestami, vyhlídkami nebo kamennými plastikami, areál disponoval bazénem s umělým vlnobitím a Glettlerovo sanatorium v roce 1906 dokonce postavilo vlastní pavilon na Českoněmecké výstavě v Liberci. Po nuceném odchodu dr. Glettlera za hranice bylo v roce 1945 sanatorium zrušeno a jeho prostory uvolněny pro domov důchodců. Ten v Jabloneckých Pasekách najdeme ještě dnes.

NA BŘEZÍCH JIZERY

A pokračujeme dál na východ, tentokrát do Kořenova. V této obci se na břehu řeky Jizery ve druhé polovině 19. století rozrostly další lázně, které za značného zájmu veřejnosti fungovaly i v první třetině 20. věku. Centrem areálu se stal lázeňský hotel a léčilo se tu nejen odbornými procedurami, ale i klidem horských lesů a čerstvým vzduchem.

Což ostatně nebylo nic nového – do roku 1945 si řada horských obcí přidala v propagačních materiálech k názvu výraz „Luftkurort“ neboli „klimatické lázně“. Šlo ale většinou jen o reklamní tah na přilákání návštěvníků, takže třeba známý Bedřichov („Luftkurort“ Friedrichswald) do seznamu lázní přidávat nemusíme.

ZTRACENÉ LÁZNĚ POD JEŠTĚDEM

Nakonec se vraťme pod Ještědský hřbet. Stopu dávných lázní najdeme

Pokračování na straně 12

Pokračování ze strany 11

v Chotyni, kde začaly být na konci 19. století využívány minerální prameny u zdejšího výletního hostince.

Chotyňská minerálka prý pomáhala k léčbě řady neduhů – chudokrevnosti, revmatu nebo dny. Hostinec byl přestavěn na lázeňský objekt se starosvětským názvem „Wartburg“, a i když šlo zřejmě o kouzelné místo s podmanivou atmosférou, nedolalo velké konkurenci v okolí a brzy zaniklo.

Do podobné kategorie jako „Wartburg“ můžeme zařadit i léčebné zařízení v údolí Harcovského potoka – i zde vytékal léčivý pramen, i zde byl využíván v napůl léčebném a napůl hotelovém zařízení, které bylo podle radioaktivního pramene pojmenováno „Radium“. Dnes je podnik dávno zapomenut a budova už ani nestojí, zajímavý je ale její poslední účel – nacházel se zde jeden z depozitářů Severočeského muzea. ■

NAHOŘE: Dnes již neexistující hotel Radium v údolí Harcovského potoka (ze sbírek SM)

DOLE: Tělocvična v Liberci na dobové pohlednici (před rokem 1918, ze sbírek SM)

Lékaři a válečníci

Lubor Lacina

ZA VÁLKY NĚMCŮ S NĚMCI

Když začne válka a objeví se velké množství zraněných, hledají se i místa, kde by mohli být ošetřeni nebo kde by čekali na uzdravení. Protože nemocnice v takových dobách nestačí, zřizují se lazarety – provizorní špitály, kde se o zraněné starají nejen lékaři a odborní ošetřovatelé, nýbrž i narychlo proškolení dobrovolníci.

Jedna z takových situací nastala v roce 1866 během prusko-rakouské války, která zasáhla i Liberecko, a město pod Ještědem se ještě dlouho po skončení bojů staralo o raněné vojáky. Velký lazaret se nacházel na-

příklad v libereckém zámku, který dne 1. listopadu 1866 dokonce navštívil rakouský císař František Josef I. Panovník tehdy objížděl válečná místa a navštěvoval raněné, v Liberci tedy zavítal i do lazaretu v zámku nebo do tzv. Štěpánské nemocnice (původní „Stephanhospital“, dnes pavilon „V“ tvořící jádro současného areálu nemocnice).

SVĚTOVÉ VÁLEČNÉ ŠÍLENSTVÍ

Jestliže prusko-rakouská válka v Liberci naplnila nemocnici i lazarety až po strop, válka světová o padesát let později to vše ještě stokrát znásobila.

Už v srpnu 1914 začaly vojenské transporty do města přivážet první mrtvé a raněné, po pár měsících se počty nešťastných vojáků začaly počítat na tisíce. Teď už nestačilo vyhradit volné prostory, nyní muselo válce ustoupit úplně všechno – na lazarety se změnila liberecká sokolovna, sotva dostavěná léčebna pro invalidní děti (pozdější Jedličkův ústav), místnosti ve školách, hostincích i jinde.

Válka spolykala obrovské množství životů a na konci v roce 1918 byla situace až tak zlá, že vedení města zřídilo v sousedních Ruprechticích nový hřbitov, protože ten městský nestačil.

Nebylo divu – z front přiváželi uniformované Liberečany v rakvích, v zázémí umírali lidé hladu, zimou i rezignací a nad Evropou přecházelo strašidlo španělské chřipky. Zdravotnický personál měl víc práce než kdokoli jiný.

Přípomínky této doby najdeme v našem okolí dodnes. Už zmíněný Ruprechtický hřbitov je dnes pietním místem obětí válek. Na druhé straně města, v Ostašově, na hřbitově uprostřed polí věčně odpočívá několik stovek vojáků, kteří zemřeli v tamějším zajateckém táboře.

A podobné místo najdeme i v Jablonci nad Nisou – „háj hrdinů“ v místní části Jablonecké Paseky. Je trochu skrytý v lese nad domovem důchodců, který byl ve válečné době sanatorium a rovněž válečným lazaretem.

HITLEROVA VÁLKA

Když dvacet let po roce 1918 vypukla další, ještě ničivější válka, severní Čechy se staly opět jejím zázemím. Znovu se objevili ranění vojáci, hladoví obyvatelé i psychicky zlomení lidé, tentokrát k tomu ale přibýlo ještě šílenství rasových teorií a brutální perzekuce všech, kteří se ozvali k protestu nebo odporu.

Tvrdá diktatura dopadla na celý kraj a svět lékařské péče nebyl výjimkou – na jedné straně v horských chatách i městských palácích fungovala luxusní sanatoria pro nacistické a vojenské prominenty, na druhé straně v několika koncentračních táborech v okolí města živořili lidé na pokraji smrti a tamější „marodky“ mnohdy připomínaly spíše středově-

NAHOŘE: Dnešní Jedličkův ústav v Liberci na dobové pohlednici, okolo roku 1920 (ze sbírek SM)
DOLE: Vojenský lazaret v liberecké tělocvičně, období první světové války (SOKA Liberec)

ké mučírny. I lidé, kteří nebyli lapeni perzekučním systémem, ale tvrdě pocítili nadvládu „panské rasy“ – třeba v Jilemnici nemocniční areál nacisté zabrali pro sanatorium SS. Veřejná nemocnice pro české pacienty se naopak musela odstěhovat do provizorních prostor – postupně do dvou jilemnických školních budov.

Válečný osud, i když ne tolik tragický, má i areál ve Vysokém nad

Jizerou. Založen byl jako oblastní nemocnice, která se měla starat o pacienty z regionu. Když ale v říjnu 1938 Německá říše pohltila české pohraničí, ocitlo se Vysoké ze tří stran obklopeno nacistickým státem a spádový význam nemocnice poklesl. Proto zde bylo otevřeno tuberkulózní oddělení.

Po válce toto určení nemocnici zůstalo a areál se změnil na tuber-

kulózní léčebnu, postupně však díky boji proti „tubefe“ pacientů ve Vysokém výrazně ubylo. Navíc byly pod nemocnicí zaměřeny prameny pitné vody pro město Semily, z hygienických i kapacitních důvodů tedy byla léčebna TBC zrušena. Uvolnily se tak prostory pro budoucí nejslavnější vysoké zdravotnické zařízení – mezinárodně proslulý ústav chirurgie ruky a plastické chirurgie.

OBĚTI SRPNOVÝCH TANKŮ

Od roku 1945 sice české země válku již nezažily, v srpnu 1968 jí ale byly velmi blízko. I tehdy na ulicích vyhasínaly životy – v Liberci zemřelo devět lidí, v nedaleké Desné další dva. Desítky zraněných se pak ocitli na lůžkách liberecké nemocnice, která tak v onom nešťastném létě psala jednu z nejsmutnějších kapitol svých dějin. ■

Kalendář Rok republiky

Lubor Lacina

Krajský úřad Libereckého kraje loni vydal kalendář k 100. výročí vzniku republiky. Svou obsahovou a vizuální stránkou okamžitě zaujal laickou i odbornou veřejnost. O pár slov k jeho vzniku jsme požádali krajskou radní pro resort kultury, památkové péče a cestovního ruchu Květu Vinklátovou.

Projekt kalendáře a panelové výstavy „Rok republiky“ je unikátní záležitost. Jak se zrodila idea, shrnout dějiny jednoho kraje a několika sousedních regionů a prezentovat je touto formou?

Samo tak významné výročí mě donutilo přemýšlet o tom, jak jej připomenout a současně jak jej připomenout takovou formou, aby oslovila pokud možno všechny generace. Bylo jasné, že různých akcí a připomínek bude celá řada a já jsem chtěla, aby ten náš způsob byl jiný, aby zaujal. S kombinací kalendáře a výstavy jsem přišla proto, že jsem chtěla, aby měla jednotlivá témata co největší zásah.

Originální je rovněž kombinace historických faktů a komiksových ilustrací – byl záměr takový, aby se výsledné dílo dostalo k širší škále lidí, třeba i těch mladších, o kterých se říká, že příliš nečtou?

Pojetí, tedy kombinace ilustrace a textu ke konkrétní události či tématu, vycházelo z faktu, že v současnosti je velmi oblíbený komiks. Přímou komiks však nebyl pro toto ztvárnění vhodný a ilustrace se ukázala jako nejlepší. A autor ilustrací Jan Bažant, přední český komiksový tvůrce, se ukázal jako dobrá volba.

Jak vypadal tvůrčí tým projektu? Jednalo se o práci dvou lidí (textů

a ilustrací), nebo byla autorská dílna „Roku republiky“ rozsáhlejší?

Od začátku jsem velmi stála o to, aby se na textech do kalendáře a na výstavu podíleli historici našich muzeí a galerie. A nejen na textech. Také výběr témat byl výsledkem diskuse sestaveného týmu. A jednoduché to nebylo. Dostat stoletou historii na dvanáct listů a vybrat 12 klíčových témat či událostí z tak dlouhé historie, to není jen tak. Naše historiky ta práce na přípravě nadchla, alespoň tak se mi to zdálo. Jsem tedy vděčná kolegům Markétě Kroupové, Alžbětě Kulíškové, Ladislavu Smejkalovi, Luboru Lacinovi, Davidu Markovi a Tomáši Cidlinovi za jejich přístup.

Panelová výstava projektu se od jeho zahájení objevila na několika místech – kde ji návštěvníci mohli vidět? A bude putovat ještě dál?

Výstava putovala po Libereckém kraji, zejména tam, kde měla jednotlivá místa své zastoupení ve výstavě, ale i jinde. Výstavu si mohli zájemci prohlédnout v Jablonci nad Nisou, Hejnicích, Novém Boru, Jilemnici, České Lípě, Tanvaldu, Semilech, Liberci, Železném Brodě, Turnově a Lomnici nad Popelkou. Nyní jsme nabídli těmto městům konkrétní panely k dispozici.

Další otázka směřuje na kalendář – kam všude se dostal?

Kalendář vydává Liberecký kraj každý rok pro svou reprezentaci. Vyšlo dva tisíce kusů a do posledního byly rozdané. Potěšilo mě, že se ozvalo i mnoho lidí z řad veřejnosti, kteří o kalendář stáli. Dokud byl k dispozici, snažili jsme se vyjít vstříc. Moc mě potěšil také třeba email, ve kterém mi jedna paní učitelka ze základní školy psala, že jednotlivé

listy kalendáře vyvěsila na zdi učebny a používá je při výuce. K dispozici byly kalendáře i v muzeích a galeriích.

Rok výročí vzniku ČSR máme za sebou a tím končí i hlavní čas projektu „Rok republiky“. Plánujete na něj ně-

jakým způsobem navázat? Na co se můžeme těšit příště?

Pro letošní rok je kalendář už vydaný. Měla bych řadu nápadů, ale zatím je nechci prozrazovat. Uvidím, jestli pro své nápady nadchnu kolegy v radě kraje. ■

Osudy a proměny zdravotnických areálů

Lubor Lacina | fotografie: ze sbírek SM

I když je to překvapivé, velká část budov dnešních zdravotnických zařízení byla postavena k jinému účelu, než jakému dnes slouží. A platí to i opačně – leckde tam, kde se dnes léčí tělo i duše, se dříve odehrávaly úplně jiné věci.

PROCHÁZKA VILOVOU ČTVRTÍ

Velké množství budov, které patří do výše popsaných kategorií, najdeme v libereckých Lidových sadech a v okolí Harcovské přehrady. Snad proto, že jsou na dosah velké městské nemocnice, snad proto, že klidná část města plná zeleně je sama o sobě oázou zdraví, každopádně Liberečané mívají za lékaře či terapeutem s vysokou pravděpodobností pojedou právě sem.

Třeba do dvou libereckých poliklinik. První z nich, poliklinika zvaná „Klášteř“ v Husově ulici, byla vybudována na sklonku 19. století jako klášterní a vzdělávací areál církevního řádu voršilek. Postupem času se využití komplexu měnilo, za nacistické nadvlády zde sídlily úřady sudetské župy a po druhé světové válce byl areál adaptován na polikliniku. Podobným vývojem prošel i vznosný palác obchodní a živnostenské komory, otevřený v roce 1901 v dnešní Masarykově ulici naproti budově našeho muzea. Po nástupu socialistického zřízení sem byly umístěny kanceláře krajského národního výboru, po zrušení Libereckého kraje v roce 1960 se v paláci usídlilo vedení Okresního ústavu národního zdraví a dětská poliklinika. Jako sídlo ordinací praktických lékařů i specialistů slouží pořád, dnes už ale všem věkovým kategoriím.

O kus dál v Lidových sadech bylo na přelomu století v dnešní ulici Rie-

NAHOŘE: Bývalé Wolkerovo plicní sanatorium (v provozu 1945–1964) nad libereckou čtvrtí Harcov

DOLE: Bývalá ozdravovna Všeobecné nemocenské pojišťovny v libereckých Lidových sadech (otevřena roku 1904)

grova vybudováno luxusní sanatorium dr. Maxe Breye, které nabízelo velké množství zákroků i procedur a ve své době si získalo značnou slávu. Ještě před druhou světovou válkou sice finančně zkrachovalo, po roce 1945 ale dál fungovalo jako léčebný ústav. Divoká současnost z kdysi slavného zařízení udělala problematickou ubytovnu, dnes se však objekt vrací k životu v podobě luxusních bytů. Další soukromé sanatorium – tedy bývalé – najdeme i u otočky tramvaje naproti sálu Lidových sadů.

Z HARCOVA KOLEM PŘEHRADY

Neméně bohatý příběh má i tzv. Lesní vila nad Harcovem, kterou většina

Liberečanů zná jako bývalé Wolkerovo plicní sanatorium. Vila postavil velkopřemyslník Heinrich von Liebieg, krátce po dokončení ji pak v červnu 1906 během svého pobytu v Liberci navštívil císař František Josef I. V průběhu 20. století vila sloužila nepřebornému množství účelů – jako zotavovna nemocenské pokladny, léčebný ústav i školicí středisko nacistické strany. Už zmíněné sanatorium nad Harcovem bylo otevřeno hned po válce, aby jej od šedesátých do devadesátých let vystřídal dětská psychiatrická léčebna.

I slavná Strossova vila na Husově ulici dnes slouží zdravotním účelům, vznikla ale z úplně jiných důvodů. Po-

stavit ji nechal v letech 1923–1925 liberecký průmyslník Franz Stross jako své soukromé sídlo, na sklonku třicátých let ale musel z důvodu rasové perzekuce uprchnout a po skončení války začala budova sloužit veřejnosti – nejdříve jako ubytovací prostor pro lékaře a ústav pracovního lékařství, poté jako sídlo hygienické stanice. Ta měla nějakou dobu kanceláře a laboratoře i v dalším objektu hned přes ulici, v tzv. Henleinově vile, kde za války bydlel nechvalně známý nacistický předák a která dnes prochází rekonstrukcí.

KRÁTCE DO JABLONCE

Podobné příklady najdeme i v sousedním Jablonci nad Nisou, například dva rozsáhlé objekty, které vznikly jako zdravotnické ústavy, ale dnes už svému účelu neslouží. V roce 1930 byla v dnešní ulici Petra Bezruče otevřena porodnice a dětský domov pro kojence a batolata. Porodnice se v roce 1968 přestěhovala, jako dětská nemocnice ale budova sloužila až do roku 2000. Od té doby není využita a její budoucnost je nejistá. Podobný osud má i porodnice, kterou najdeme na jižním okraji města, při výpadovce z Jablonce nad Nisou na Prahu. Vznikla za první republiky jako ústav pro staré a nepohyblivé pacienty, po válce sloužila jako tuberkulózní léčebna. V roce 1968 byla adaptována na porodnici. Roku 2002 byl její provoz přemístěn do nové jablonecké nemocnice, od té doby areál na Turnovské ulici zarůstá stromy a travou. ■

NAHOŘE: Pohlednice z r. 1906 zachycuje klášter voršilek v Liberci (dnes poliklinika) | DOLE: Liberecké Lidové sady, v popředí sanatorium Maxe Breye na pohlednici z počátku století